

VARIANTES DES ÉVANGILES ARMÉNIENS DANS LES BIBLES DE 1805, 1860, 1895

INTRODUCTION

1. Pourquoi la publication des variantes ?

La Bible fut traduite en arménien classique dans la première moitié du cinquième siècle et nous est parvenue en plusieurs manuscrits plus ou moins complets, ceux des quatre évangiles étant les plus fréquents, les plus anciens et les meilleurs. Cependant malgré l'abondance des manuscrits et l'existence d'un Etat arménien depuis un demi-siècle, on ne dispose pas encore d'une édition critico-scientifique de ce premier monument de l'ancienne littérature arménienne, ayant aussi son importance pour les études bibliques en général. Il faudrait donc contribuer autant que possible à sa réalisation dont seul Erévan est en mesure. C'est en partie dans ce but que nous publions ci-dessous toutes les divergences textuelles relatives à l'orthographe, aux principaux signes de ponctuation et d'intonation, à l'ordre des mots, à la grammaire et au vocabulaire, remarquées dans les quatre évangiles parus dans les trois éditions principales de la Bible arménienne, effectuées en 1805, 1860 et 1895, dont on se sert encore pour des études de tous genres. Il nous semble, d'autre part, que la publication de ces variantes rendrait des services à différents chercheurs, sans que notre dessein soit de pouvoir déterminer ainsi la meilleure des trois éditions, ni d'en corriger les textes: le relevé des lectures divergentes est un premier pas dans cette voie indispensable. D'ailleurs il faut se garder de juger et d'essayer d'apprécier les diverses leçons présen-

tées, sans recourir au texte, hormis celles purement orthographiques.

2. Edition princeps de la Bible arménienne.

Notons une fois pour toutes qu'il ne s'agira ici que de la Bible en arménien classique.

La toute première édition de la Bible entière a été réalisée à Amsterdam en 1666, dite *Bible d'Oskan* et n'a plus qu'une valeur historique, car l'éditeur ne disposait que d'un seul manuscrit dont il a « revu » le texte selon la Vulgate avec laquelle la Bible arménienne n'a eu aucun rapport. Ce texte fut rudement critiqué au 19e siècle et même avant. Elle fut reprise à Constantinople en 1705 par un certain Petros Latinac'i (le Latin). L'Abbé Mxit'ar Sebastac'i l'a publiée à St. Lazare (Venise) en 1733, mais en y introduisant plusieurs corrections, d'autres étant restées aux marges de son exemplaire. Cette troisième édition fut reproduite en 1817 à St. Pétersbourg et à Sirampur, malgré l'existence d'une meilleure édition à St. Lazare, celle du P. Yovhannēs Zōhrapean en 1805.

3. Bible de 1805, dite de Zohrapean (Z).

A. Ses manuscrits.

Cette édition précieuse a été réalisée par l'ancien Mkhitariste de St. Lazare Yovhannēs Zōhrapean¹. Elle est intitulée *Astua-cašunč' matean Hin ew nor Ktakaranac'* (« Livre des Ancien et Nouveau Testaments, inspiré par Dieu »), parue à la fois en un gros volume et en quatre petits tomes dont le dernier est le NT. Nous disposons du gros volume et suivons son avant-propos, p. 1-11, reproduit d'ailleurs dans le tirage à quatre tomes. Cette publication soignée est le premier essai d'une édition critique de la Bible : en effet l'éditeur a disposé de plusieurs manuscrits

1. Le P. Yovhannēs Zōhrapean (1756 Constantinople - 1829 Paris) a été un Mkhitariste de Saint Lazare jusqu'à 1817, lorsqu'il a quitté la communauté, tout en restant prêtre (nous semble-t-il), pour s'installer à Paris et participer à des publications orientalistes. Il a été membre de la Société Asiatique de Paris. Il a visité en 1791 les colonies arméniennes d'Ukraine et de Pologne, celles du Proche-Orient en 1792 et a amassé des manuscrits et des documents arméniens. Il a d'autres publications arménologiques.

et de l'édition d'Oskan pour établir le texte et noter les lectures divergentes dans un modeste appareil critique. Il a décrit brièvement ses sources, toutes de la bibliothèque de St. Lazare, mais sans les indiquer nommément, à l'exception de son manuscrit-base, «L'exemplaire», et de la Bible d'Oskan, les autres étant «Certains», «Plusieurs», «Manuscrits». D'autre part l'éditeur a effectué des corrections dans le texte de son ms-base, mais sans les indiquer. On ne connaîtra jamais celles-ci, à moins d'une investigation longue et sérieuse, mais ses descriptions des manuscrits secondaires permettraient aisément de les identifier, et il nous semble que leurs lectures, même non signées, ne sont pas dépourvues d'intérêt pour le rétablissement du texte. Notons que le deuxième essai d'une édition critique de la Bible, mais rien qu'une feuille d'essai de Genèse, ch. 1-24.9, eut lieu à Vartaršapat (aujourd'hui Ējmiacin), en 1902/03, et demeura sans suite².

Y. Zōhrapean a disposé de 8 mss et de la Bible d'Oskan pour établir le texte de l'AT, d'environ 30 mss complets ou incomplets (dont les 8 et «Oskan») pour celui des quatre évangiles, de 14 mss (dont les 8 et «Oskan») pour les Actes et les Epîtres. Cependant il n'a fait connaître, et brièvement, que les 8 mss de l'AT et la Bible d'Oskan dont il a montré les défauts de principe, notamment ses interpolations suivant la version latine.

1° *Ms-base*: le plus longuement décrit, sur parchemin, en caractères *bolorgir* (d'imprimerie actuelle), copié, selon un colophon du scribe Yovhannēs, en 1319, vraisemblablement en Cilicie, sur un exemplaire corrigé d'un Georg que l'éditeur n'est pas parvenu à identifier, mais les études ont montré qu'il s'agissait du célèbre Georg Skewřac'i (1246/7-1301), né à Lambron, commentateur, copiste et philologue³. Tout en décrivant le manuscrit, Y. Zōhrapean fait connaître les raisons de son choix porté sur cette copie: bien que simple, sans ornements ni miniatures, «écrit en caractères ne brillant pas d'une élégance remarquable»⁴ (avant-propos p. 5 b), ce ms est complet d'un bout

2. H. S. ANASYAN, *Haykakan matenagitut'yun*, t. II, Erévan, 1976, col. 380.
3. C. COX, *The Textual Character of the Manuscript Printed as Text in Zōhrapean's Bible* (REArm, n. s., t. 18, Paris, 1984, p. 69-83).
4. Cette remarque de l'éditeur contredit cette phrase de C. Cox: «Its script is a "fine, regular, beautiful and exquisite *bolorgir*" (round script)» (art. cité, p. 70).

à l'autre sans qu'aucune page manque, et, tout en étant le plus ancien, il paraît être l'œuvre d'un scribe compétent, plein d'art et consciencieux, lequel, afin de demeurer fidèle à son modèle, n'hésite pas à corriger ses fautes de copie, usant de tous les moyens et mettant entre guillemets les lectures qui lui semblent douteuses.

2e ms: *štagir* (en cursives), copié en 1641, sur papier, par Fatlalah ou Fatlalay, semble reproduire le ms-base.

3e ms: en *bolorgir*, sans date ni lieu, sur parchemin, semble être de la famille du ms de la Bible d'Oskan; plusieurs feuilles ont été arrachées ou coupées.

4e et 5e mss: sur parchemin, en *bolorgir*, datant respectivement de 1648 et 1657, copiés sur l'exemplaire de Łazar Babertac'i, lui-même copié en 1619 à Lvov. Tous trois sont entâchés de «corrections» selon la Vulgate, ainsi que d'innombrables erreurs de copie.

6e ms: copié par Akneci Yakob en 1643, à Constantinople; son texte est le plus conforme à celui du ms-base, mais l'indication marginale de la numérotation des chapitres de la Vulgate montre qu'il n'a pas reproduit un manuscrit ancien.

7e ms: date de 1656, écrit en *bolorgir* sur parchemin par Yovhannēs *dpir* (le diacre) Lehac'i (le Polonais), sans nom de lieu; bien qu'enluminé et orné de lettrines dorées, il n'est pas exempt de fautes de copie et même d'interpolations selon la version latine, notamment dans le NT.

8e ms: incomplet, s'ouvrant par le Livre de Job, sans date, copié par le secrétaire Alek'sianos du catholicos P'ilippos; il a des divergences insolites, mais qui ne sont pas pour autant appréciables.

9e source: Bible d'Oskan dont le texte a été revu, comme on l'a dit, par l'éditeur, selon la Vulgate.

On voit bien que les sources secondaires de Y. Zōhrapean étaient d'époque tardive (bien que l'ancienneté ne soit pas toujours et pour tous les mss un bon critère), et le choix du ms-base s'imposait de lui-même. Selon C. Cox: «The ms itself was quite carefully copied and Zohrapean's reproduction of its text seems

to have been executed equally carefully»⁵. Cette édition représente la version arménienne dans la publication critique de la Septante parue à Cambridge et à Göttingen en 1977: mais dans quelle mesure et avec quelle fidélité et pourquoi le choix de cette édition arménienne? Autant de questions que l'on se pose lorsqu'on a sous les yeux les variantes des trois éditions principales de la Bible arménienne.

B. Caractéristiques techniques de la Bible de 1805.

1° *Composition* en tout petits caractères et sur papier terne, rendant difficile et fatigante la lecture. Errata, notamment de lettres similaires, mais facilement corrigibles par un lecteur averti. Celui-ci peut lire correctement, de même, les nombreuses abréviations de mots, qui sont habituelles dans les manuscrits.

2° *Subdivisions en chapitres et versets*: généralement elles suivent la Vulgate, mais les anciennes subdivisions, qu'on retrouve dans les manuscrits, sont notées aux marges. Bien que la numérotation des versets soit marginale, cependant elle est bien nette grâce à l'astérisque précédant le premier mot du verset (commençant habituellement par une majuscule); on ne retrouvera plus cette astuce dans les autres Bibles.

3° *Orthographe*: elle est, en général, celle de l'arménien classique, autant qu'on la connaisse par les meilleurs manuscrits. En voici quelques détails.

a) Afin de «faciliter la lecture», l'éditeur a délibérément remplacé le groupe *aw* classique de son ms-base par la lettre médiévale *ō* empruntée au grec, ceci uniquement dans les noms communs, les verbes, les conjonctions, mais pas dans les noms propres; ainsi *ōr* «jour» au lieu du classique *awr*, mais *awgostos* (à initiale minuscule) «Auguste», etc. Il faut catégoriquement éliminer des textes en arménien ancien la lettre *ō*, non inventée par Mesrop Maštoc'.

b) Louable maintien du groupe classique *ew* suivi d'une consonne aux cas non obliques des noms et d'autres mots, au lieu du post-classique *iw*, comme *ewi'n* «sept», *ewi* «huile», *harewr* «cent», *mews* «(l')autre», *ardewk'* «réellement», etc. et dans leurs composés.

5. C. COX, art. cité, p. 83.

c) *L'initiale des noms propres* est restée une minuscule, comme dans les manuscrits, sauf lorsque les noms sont les premiers mots d'un verset ou d'une phrase, écrits, alors en majuscule.

d) *L'orthographe* de plusieurs mots, de groupes de mots n'est pas toujours constante (voir le tableau ci-dessous).

4° *Signes de ponctuation et d'intonation*: laissant de côté ceux de son ms-base, l'éditeur a appliqué son propre système, mais qui n'est pas toujours suivi dans les mêmes conditions de phrase. On remarque une profusion inutile, même entre sujet et verbe, du ('), appelé *but'*, indiquant un arrêt court, la voix restant sur un ton élevé: celui-ci a très souvent remplacé la virgule. — On trouve des mots à initiale minuscule après le point final (:) de la phrase. — Les manuscrits arméniens accentués ne sont pas rares. Y. Zōhrapēan a démesurément usé du signe de l'accent tonique ou d'insistance (') dans des groupes de mots ou dans des phrases. — Le signe d'exclamation (') est très rare (*Նա՛*, Mt 14.2) dans son texte: il est remplacé par le signe d'insistance (') ou le signe d'interrogation (°).

5° Usage du signe *h* pour *h*, sauf en cas de majuscule *h*.

4. Bible de 1860, dite Bible de Bagratuni (B).

Girk' astuacašunč' Hin ew Nor Ktak'aranac' («Livre des Ancien et Nouveau Testaments»), Venise, 1860, en un seul volume, sans nom d'éditeur, ni avant-propos. Celui-ci parut en 1966 dans la revue *Bazmavēp* (de St. Lazare), signé P. Arsēn K. Bagratuni, l'éditeur. Faute d'avoir sous la main cet avant-propos, nous citons le philologue bien connu Yacob Anasean⁶: «Afin d'éviter [dit l'éditeur] les défauts d'Oskan et de Zōhrapēan, et de vérifier réellement le travail de nos Traducteurs, nous avons réexaminé d'abord les divergences de nos dix manuscrits, et puis, afin de nous débarrasser de tout doute, nous avons collationné toute notre version et l'original grec. Et nous avons admis dans la présente édition seules les lectures concordant soit dans tous nos manuscrits, soit dans la plupart, et qui étaient conformes aux grecques. Et là où nous avons remarqué que nos manuscrits diver-

6. H. S. ANASYAN, *op. cit.*, col. 375.

geaient du grec, nous l'avons noté au bas des pages [...] Nous avons suivi l'édition de Zōhræpean dans l'orthographe des noms propres. Pour celle des mots, nous avons respecté l'exemple des anciens».

Cette publication est sans appareil critique, et les notes infrapaginales — lectures divergentes — sont très rares.

Les divisions en chapitres et versets sont *généralement* (mais pas toujours) celles de Y. Zōhræpean, les anciennes subdivisions arméniennes étant marginales. La numération des versets est marginale, et comme les versets ne commencent pas toujours par une majuscule, elle est tout ce qu'il y a de vague par rapport à la Bible de 1805, dont l'astérisque a disparu.

Dans l'orthographe, il y a un retour à *iw* non classique. On retrouve, ici aussi, la lettre médiévale *ō*, mais non *l*. Les noms propres ont une initiale majuscule, mais leur orthographe n'est pas partout celle de Y. Zōhræpean, malgré la déclaration de l'éditeur (voir le tableau ci-dessous).

Les signes de ponctuation et d'intonation sont ceux de l'éditeur. On remarque une élimination importante et raisonnable du (`) et du signe de l'accent tonique ('), vraiment superflus, et l'usage modéré du signe d'exclamation (´).

La composition est, ici aussi, en tout petits caractères, mais le papier est meilleur.

Nous ne saurions rien dire de ses manuscrits.

5. Bible de 1895 (G).

Astuacašunč' matean Hin ew Nor Ktakaranac' (même titre que celui de la Bible de Y. Zōhræpean), Constantinople, 1895, une publication de la Société Américaine de la Bible, selon le canon de l'église protestante, qui ne concerne pas les quatre évangiles. La même composition, avec quelques usures des plombs, a été rééditée à Vienne (Autriche), par Christoph Reiser's Söhne en 1929. Le projet a été réalisé grâce aux pourparlers très sages du Patriarche arménien de Constantinople Nersēs Varžapetean: la Société Américaine n'acceptant pas la publication d'une version de la Septante, le comité arménien de rédaction, formé par le P. Hiwnk'earpēyēntean (spécialiste du grec), le R. Awetis Kostanean (spécialiste d'hébreu) et l'ancien Mkhi-tariste de Vienne Matat'ia Garagašean (arménologue et l'un des

découvreurs de l'arménien classique entre 1838 et 1840), a accepté d'indiquer dans un appareil critique les plus importantes des 2.000 lectures divergentes de l'original hébreu dans l'AT, ainsi qu'un choix de lectures grecques dans le NT, toutes en traduction en arménien classique (dûe sans doute au troisième rédacteur)⁷. Le comité de rédaction n'a pas disposé de manuscrits arméniens. D'après sa préface, il n'a pas suivi à la lettre une seule des Bibles publiées: il a choisi les lectures les plus proches de l'original de la Septante, source de la version arménienne, sans revoir celle-ci suivant les originaux hébreu ou grec. Notre collation montre que cette édition est beaucoup plus proche de celle de 1860 que de celle de 1805 de St. Lazare; on a respecté les divisions en chapitres et versets, bien qu'on remarque certaines divergences dans la numérotation de versets dont tous les premiers mots ont une initiale majuscule. Dans l'orthographe, on est revenu au groupe classique *ew*, mais on a sacrifié, ici aussi, sans doute pour une lecture plus facile, le groupe *aw* classique pour la lettre tardive *ō*. L'emploi des signes de ponctuation et d'intonation n'est pas tout à fait celui de la Bible de 1805, ni de 1860; le (') *but'*, qui a la prédilection des Mkhitaristes jusqu'à nos jours, y a souvent fait place à la simple virgule ou a simplement disparu sans aucun préjudice pour le texte. La composition est en caractères de point moyen, et le papier du tirage de 1929 étant tout blanc, la lecture devient aisée⁸.

6. Principes de notre collation des quatre évangiles.

1° *Choix d'éditions*: les textes parus dans les Bibles de 1805, 1860 et 1895 (1929).

2° *Choix de lectures divergentes*: toutes celles relatives au sens ou à l'esprit du texte évangélique, soit par rapport à l'original grec, soit par rapport aux trois éditions choisies.

7. Pour des références de comptes rendus et d'opinions, voir H. S. ANASYAN, *op. cit.*, col. 378-379 et le volume (sans nom d'auteur ou d'éditeur) *Yušarjan Astuacašunč'i hayerēn l'argmanut'ean hazarhinghariw-rameaki*, Jérusalem, 1938, p. 417 = *Hask*, Antélias, 1935, N° 2, p. 13 et sq.
8. Le NT a été reproduit de nombreuses fois et dans diverses villes, à différentes époques en général. Lorsqu'on doit le lire pour des études sérieuses, il faudrait utiliser les reproductions de l'une des trois éditions principales de la Bible.

3° *Variantes orthographiques*: plusieurs mots ont des divergences orthographiques dans les éditions; nous avons noté et compté une seule fois dans le total des divergences celles qui se répètent régulièrement ou irrégulièrement, mais nous en avons dressé le tableau ci-dessous. Nous avons omis l'apostrophe de la préposition *i* et celle surmontant les lettres *l* et *ł* dans les Bibles de 1805 et 1860, ainsi que les nombreuses abréviations de la première. Celle-ci a usé du signe (ou de la ligature) *ł* au lieu des deux lettres *ll*, qu'on ne retrouve pas dans les deux Bibles qui ont suivi: nous n'en avons tenu aucun compte, nous contentant de le signaler dans le tableau. Les deux Bibles de 1805 et 1860 ont mis l'accent (') sur la voyelle du passé simple *ar* «il prit» ou de l'impératif «prends!» pour le différencier de la préposition *ar*: nous l'avons ignoré comme étant tout à fait inutile.

4° *Errata*: nous n'avons pas prêté attention à ceux qui sont évidents dans la Bible de 1805, comme *bazmealēin* (Mt 9.10) au lieu de *bazmeal ēin* «ils étaient accoudés», *łarmac'uc'in* (Lc 14.22) au lieu de *zarmac'uc'in* «ils ébahirent», etc.

5° *Emploi des majuscules*: nous avons déjà signalé que les noms propres sont en minuscule dans la Bible de 1805. Les noms communs considérés comme «sacrés», tels que *Père*, *Seigneur*, *Apôtre(s)*, *Ange(s)*, *Esprit*, *Puissance*, etc., ainsi que des noms d'habitants, le premier mot des versets, le premier mot d'une parole à style direct ou indirect sont en majuscules ou minuscule dans les éditions, sans que cela affecte le sens du texte. La Bible de 1895 est la plus constante dans l'application des règles que les éditeurs se sont fixées. Nous n'avons pas pris en considération de tels détails.

6° *Signes de ponctuation et d'intonation*: leur emploi est très différent dans chacune des trois éditions; nous n'avons pris en compte que ceux qui ont une importance quelconque pour le sens du texte, comme un mot muni ou non du signe d'interrogation.

7° *Divergences de numérotation de versets*: on en remarque dans les trois éditions, mais nous ne les avons pas tenues pour pertinentes du point de vue du sens du texte.

7. Liste des variantes orthographiques constantes notées et comptées une seule fois.

Les variantes se répètent irrégulièrement dans les deux premières éditions et presque régulièrement dans la troisième : nous les avons notées dans leurs premiers emplois respectifs dans la liste des divergences, mais sans indiquer toutes leurs références qu'on trouvera dans des concordances⁹.

Le signe (=), mis dans une colonne du tableau, indique une identité de lecture avec celle de la colonne précédente. On n'y tiendra pas compte de l'emploi des minuscules des noms propres, ni de la ligature Է (au lieu de եւ) de la première colonne, celle de la Bible de 1805.

9. Nos concordances complètes des évangiles de Marc, Jean et Matthieu ont respectivement paru en 1984, 1985 et 1986 dans la revue *Handēs Amsorey*, Vienne (Autriche). On consultera aussi Bēda O. Künzle, *L'Évangile en arménien ancien, IIe partie: Lexique*, Berne, 1984.

LISTE DES VARIANTES CONSTANTES

Bible de 1805	Bible de 1860	Bible de 1895
1. աբրահամ	Աբրահամ / Աբրահամ	Աբրահամ
2. աղբեր	աղբիւր	աղբեր
3. առաջի քոյ / ... քո	=	առաջի քո
4. առիս / առ իս	առ իս	=
5. արդեսս	արդ ԷԼՍ	=
6. արդեւք	արդեօք	արդեւք
7. բարաբրայ / բարաբրա NOM	Բարաբրա	=
8. բարթողովմէոս	Բարթողովմէոս	=
9. բեթղաւհմ	Բեթղաւհմ	Բեթղաւհմ
10. բեր	բիւր	բեր
11. ի գալիլիէ	ի Գալիլէ	=
12. գայթաղիմ + composés	=	գայթակղիմ
13. գեթսամանի	Գեթսամանի	Գեթսամանի
14. գեղ	գեօղ (գեղ Mc 11.2)	գեղ
15. գեննեսարեթ	=	Գեննեսարեթ
16. գեկապոլեայ, գեկապոլին	Դեկապոլեայ, Դեկապոլին	=
17. եղէազար	=	Եղիազար
18. եղջեր	եղջիւր	եղջեր
19. Եսայայ	=	Եսայայ
20. երբէք	երբեք	=
21. երկեւղ	երկիւղ	երկեւղ
22. երուսաղէմացի	երուսաղէմացի	=
23. և, -և-, -և	և, -և, -և	=
24. Եթի + composés	Եօթի	Եւթի
25. Էղ	իւղ	եւղ
26. զարուղովն	=	Չարուղոն
27. զորաբաբէլ	Չորաբաբէլ	Չորաբաբէլ
28. զորօրինակ	զոր օրինակ	=
29. էղի	էլի	=
30. էմանուէլ	Եմմանուէլ	էմմանուէլ
31. ընդիս / ընդ իս	ընդ իս	=
32. ընդառաջ / ընդ առաջ	ընդ առաջ	=
33. թեր	թիւր	թեր
34. իջալանք	=	իջեւանք
35. իսկարդ	իսկ արդ	=
36. իսկզբանէ	=	ի սկզբանէ

Bible de 1805	Bible de 1860	Bible de 1895
37. <i>իսրայէլի</i>	<i>Իսրայելի</i>	=
38. <i>իւրաքանչիւրոք / ... ոք</i>	<i>իւրաքանչիւր ոք</i>	=
39. <i>լէզէովն / լեզէոն</i>	<i>լեզէովն / լեզէոն</i>	<i>լէզէովն</i>
40. <i>կաննանացի</i>	<i>կաննանացի</i>	=
41. <i>կափառնառւմ</i>	=	<i>Կափառնայում</i>
42. <i>հարեւր</i>	<i>հարիւր</i>	<i>հարեւր</i>
43. <i>հռեքար</i>	<i>Հռաքար</i>	=
44. <i>հրեաստան / -է-</i>	=	<i>Հրէաստան</i>
45. <i>հրէայ / հրեայ</i>	<i>հրեայ</i>	=
46. <i>ղարէոս</i>	<i>Ղեբէոս</i>	=
47. <i>ղամա</i>	<i>լամա</i>	=
48. <i>մեւս</i>	<i>միւս</i>	<i>մեւս</i>
49. <i>մի՞թէ + affirmatif</i>	=	<i>միթէ + interrogatif</i>
50. <i>միոմն</i>	<i>մի ոմն</i>	=
51. <i>մինչդեռ / մինչ դեռ</i>	<i>մինչդեռ / մինչ դեռ</i>	<i>մինչդեռ</i>
52. <i>մինչչեւ</i>	<i>մինչ չեւ / մինչչեւ</i>	<i>մինչչեւ</i>
53. <i>յայնկոյս / յայնկոյս</i>	<i>յայն կոյս / յայնկոյս</i>	<i>յայնկոյս</i>
54. <i>յովսափաթ</i>	=	<i>Յովսափատ</i>
55. <i>յուամէ՞</i>	<i>յուամէ՞</i>	<i>յուամէ՞</i>
56. <i>նաղարեթ</i>	=	<i>Նաղարէթ</i>
57. <i>նազովրեցի</i>	<i>նազովրացի / -եցի</i>	<i>նազովրեցի</i>
58. <i>նոյն ժամայն</i>	=	<i>նոյնժամայն</i>
59. <i>ոչ ապաքէն / ո՞չ...</i>	<i>ո՞չ ապաքէն</i>	=
60. <i>ոչինչ / ոչ ինչ</i>	<i>ոչ ինչ / ոչինչ</i>	<i>ոչինչ / ոչ ինչ</i>
61. <i>ոչոք / ոչ ոք</i>	<i>ոչ ոք</i>	=
62. <i>որինչ / որ ինչ</i>	<i>որ ինչ</i>	=
63. <i>որոք / որ ոք</i>	<i>որ ոք</i>	=
64. <i>պեղատոս</i>	<i>Պիղատոս</i>	=
65. <i>բոբովամ</i>	<i>Բոբովամ</i>	=
66. <i>սկարիովտացի</i>	= (<i>իսկարիովտացի</i> Jn 13.26)	<i>Իսկարիովտացի</i>
67. <i>սողովմացի</i>	<i>սողովմացի</i>	=
68. <i>սողովմոն</i>	<i>Սողովովն</i>	=
69. <i>տար աշխարհ</i>	=	<i>տարաշխարհ</i>
70. <i>քոյ avec génitif</i>	=	<i>քո</i>
71. <i>-օղ suffixe de participe d'agent, aux cas non obliques</i>	=	<i>-ող</i>

VARIANTES DES QUATRE EVANGILES

1. EVANGILE SELON MATTHIEU *

Ch. 1

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
1. 5 <i>ի հոռքարայ</i>	<i>ի Հոռքարայ</i>	=
2. 6 <i>սողովմոն</i>	<i>Սողովմովն</i>	=
3. 7 <i>զըրորովամ</i>	<i>զըրորովամ</i>	=
4. 8 <i>յովսափաթ</i>	=	<i>Յովսափաս</i>
5. 12 <i>զորարարէլ</i>	<i>Ջորորարբէլ</i>	<i>Ջորարարբէլ</i>
6. 15 <i>եղէազար</i>	=	<i>Եղիազար</i>
7. 16 <i>յորմէ ծնան</i>	=	<i>յորմէ ծնաւ</i>
8. 17 <i>ամենայն աղբքն</i>	=	<i>ամենայն աղբք</i>
9. 19 <i>այրն նորա</i>	=	<i>այր նորա</i>
10. 22 <i>եսայայ</i>	=	<i>Եսայիայ</i>
11. 23 <i>կոյս յղասցի</i>	<i>կոյս յղասցի</i>	=
12. 23 <i>էմամուէլ</i>	<i>Էմամանուէլ</i>	<i>էմամանուէլ</i>

Ch. 2

13. 1 <i>Բեթղահէմ</i>	<i>Բեթղէմ</i>	<i>Բեթղահէմ</i>
14. 4 <i>զբահանայսպետսն</i>	=	<i>զբահանայսպետս</i>
15. 6 <i>ոչինչ կրտսեր</i>	<i>ոչինչ կրտսեր</i>	<i>ոչինչ կրտսեր</i>
16. 7 <i>զժամանակն</i>	=	<i>զժամանակ</i>
17. 11 <i>ի տուն</i>	=	<i>ի տունն</i>
18. 18 <i>ի Հոամայ</i>	<i>ի Հոամա</i>	=
19. 20 <i>Իսրայէլի</i>	<i>Իսրայիլի</i>	=
20. 22 <i>արքեղաոս</i>	=	<i>Արքեղաոս</i>
21. 21 <i>հօրն իւրոյ</i>	=	<i>հօր իւրոյ</i>
22. 23 <i>նազարեթ</i>	=	<i>Նազարեթ</i>
23. 23 <i>բան մարգարէին</i>	<i>բան մարգարէիցն</i>	=

* Le signe (=) indique une identité de lecture avec la *colonne précédente*. Nous ne tenons compte ni des majuscules, ni du signe « », ni du signe d'accent tonique ('). Afin de ne pas compliquer la composition, nous n'avons pas différencié les variantes au moyen de caractères italiques.

N° 24-49

Mt 3.5-6.21

Ch. 3

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
24. 5 Երուսաղէմացիք	Երուսաղէմացիք	=
25. 6 մկրտէին	=	Եւ մկրտէին
26. 9 զարբահամ	զԱրբահամ	զԱրբահամ
27. 9 կարող	=	կարող
28. 11 զկնին	=	զկնին
29. 13 ի դալիլէէ	ի Գալիլէէ	=
30. 15 արդարութիւնս	արդարութիւնս	=

Ch. 4

31. 10 Երկիրսպանիցեսս	Երկիր սպանիցեսս	=
32. 13 ի կափառնառամ	=	ի կափառնառամ
33. 14 զարուղովնի	=	Ջարուղովնի
34. 15 ծովու՝ յայնկոյս	=	ծովու յայնկոյս
35. 21 մինչդեռ կազմէին	=	մինչ կազմէին
36. 25 ի դեկասպոլեայ	ի Դեկասպոլեայ	=
37. 25 ի հրէաստանէ	ի հրէաստանէ	=

Ch. 5

38. 1 աշակերտքն	=	աշակերտք
39. 20 առաւել քան	առելի քան	=
40. 23 յիշիցեսս	յիշեսցեսս	=
41. 29 դասթաղեցուցանէ	=	դասթաղեցուցանէ
42. 31 ասացաւ, թէ	=	ասացաւ թէ
43. 39 չարին	չարի	չարին
44. 39 դմեւսն	դմեւսն	դմեւսն
45. 44 աղօթս ի վերայ	=	աղօթս արարէք ի վերայ

Ch. 6

46. 4 ողորմութիւնն քո	=	ողորմութիւնն քո
47. 7 շատախօսք	=	շատախօս
48. 7 համարին թէ	=	համարին եթէ
49. 21 լիցին	Եղիցին	=

N° 50-75

Mt 6.23-9.35

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
50. 23 <i>ասպա թէ</i>	=	<i>ասպա եթէ</i>
51. 23 <i>իսկարդ՝</i>	<i>իսկ արդ՝</i>	=
52. 29 <i>սողոմոն</i>	<i>Սողոմոն</i>	=
53. 33 <i>զարքայութիւն</i>	=	<i>զարքայութիւնն</i>

Ch. 7

54. 3 <i>եղբոր քոյ</i>	=	<i>եղբոր քո</i>
55. 3 <i>ոչ նշամարեսս</i>	<i>ոչ տեսանեսս</i>	=
56. 5 <i>հայեսցես</i>	<i>հայեսցիս</i>	=
57. 6 <i>զմարդարիտ</i>	=	<i>զմարդարիտս</i>
58. 13 <i>ընդարձակ է դուռն</i>	<i>ընդարձակ է դուռնն</i>	=
59. 23 <i>երբէք</i>	<i>երբեք</i>	=
60. 28 <i>զբանսս</i>	<i>զբանս</i>	=
61. 29 <i>զպիրքն նոցա</i>	<i>զպիրքն</i>	=

Ch. 8

62. 14 <i>զոքանչն նորա</i>	=	<i>զոքանչ նորա</i>
63. 15 <i>պաշտէր զնս</i>	<i>պաշտէր զնոսս</i>	<i>պաշտէր զնս</i>
64. 17 <i>նա՝</i>	=	<i>նա</i>
65. 28 <i>իրբե անցին</i>	=	<i>իրբե անց</i>
66. 29 <i>եկիր... տանջել</i>	=	<i>եկիր... տանջել^o</i>

Ch. 9

67. 5 <i>թողեալ լիցին ... մեղք</i>	<i>թողեա^oլ լիցին ... մեղք</i>	<i>թողեալ լիցին... մե^oղք</i>
68. 10 <i>ահա մաքսաւորք</i>	<i>ահա քաղում մաք- սաւորք</i>	=
69. 12 <i>ոչ պիտոյ է</i>	=	<i>ոչ է պիտոյ</i>
70. 15 <i>մի եթէ մա^oրթ ինչ</i>	<i>միթէ մա^oրթ ինչ</i>	<i>միթէ մա^oրթ ի^oնչ</i>
71. 16 <i>ոչ ոք</i>	<i>ոչ ոք</i>	=
72. 17 <i>արկանեն գինի նոր</i>	=	<i>արկանեն գլինի նոր</i>
73. 18 <i>արդես</i>	<i>արդ եւս</i>	=
74. 34 <i>իշխանաւ</i>	=	<i>իշխանաւն</i>
75. 35 <i>ընդ գեղս</i>	<i>ընդ գեղս</i>	<i>ընդ գեղս</i>

N° 76-102

Mt 10.3-12.42

Ch. 10

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
76. 3 քարթողովմէնս	Բարթողովմէնս	=
77. 3 ղարբէնս	Ղեբէնս	Ղէբէնս
78. 4 կաննանացի	կաննանացի	=
79. 4 սկարիովտացի	=	Իսկարիովտացի
80. 6 տան իսրայելի	տան Իսրայելի	տանն իսրայելի
81. 14 ելանիցէք ի քաղաքէն	=	ելանիցէք ի տանէն կամ ի քաղաքէն
82. 15 սողովմացւոց	սողովմացւոց	=
83. 21 յառնիցեն	=	յարիցեն
84. 24 զվարդապետ, և	=	զվարդապետ փեր, և
85. 26 ոչ ինչ	=	ոչինչ
86. 27 զոր լսիցէք	զոր լսէք	=
87. 33 որ յերկինս է	որ յերկինան է	=
88. 35 ի մօրէ, և	ի մօրէ իւրմէ, և	=

Ch. 11

89. 10 առաջի քոյ	=	առաջի քո
90. 12 արքայութիւն	=	արքայութիւնն
91. 21 վա՛յ... քորագին	վա՛յ... Քորագին	=
92. 21 արդեւք	արդեօք	արդեւք
93. 23 որ եղեն ի քեզ	=	որ ի քեզ եղեն
94. 28 առիս	29 առ իս	28 =

Ch. 12

95. 11 ո՞վ իցէ	=	ո՞վ է
96. 12 ո՞րչափ ևս	=	ո՞րչափ ևս
97. 14 խորհուրդ արարին	խորհուրդ առին	=
98. 23 մի՛թէ՛ սա՛ իցէ	=	մի՛թէ՛ սա՞ իցէ
99. 26 Թաղաւորութիւնն	Թաղաւորութիւն	=
100. 30 ընդիս	ընդ իս	=
101. 41 յունանու	Յովնանու	=
102. 42 զսողովմովն	զՍողովմովն	=

N° 103-133

Mt 12.43-14.33

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
103. 43 ելանիցէ	=	ելանէ
104. 44 ուստի ելին	=	ուստի ելի
105. 44 դտանէ	=	դտանէ զնա
106. 45 եւթն	եօթն	եւթն
107. 45 յետին մարդոցն	յետինն մարդոցն	=

Ch. 13

108. 1 առ ծովեզերն	=	առ ծովեզերն
109. 6 արևուն	=	արեւու
110. 15 ակընջօք իւրեանց	ականջօք իւրեանց	=
111. 15 ակընջօքն լուիցեն	ականջօք լուիցեն	=
112. 15 սրտիւքն	սրտիւք	=
113. 16 ակընջաց	ականջաց	=
114. 21 դա յթագլի	դա յթագլի	=
115. 23 Հարեւր	Հարիւր	Հարեւր
116. 23 Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ :	om.	om.
117. 26 որոմն	որոմնն	=
118. 27 գորոմն	գորոմնն	=
119. 30 զայդ խրճոռնս	=	զայդ ի խրճոռնս
120. 34 ի մարգարէէ	ի մարգարէէն	=
121. 35 բղիսցից	=	բիսցից
122. 35 իսկզբանէ	=	ի սկզբանէ
123. 36 աշակերտքն և	=	աշակերտքն նորա եւ
124. 37 սերմն	=	զսերմն
125. 43 ծագեսցին	ծագեսցեն	=
126. 46 ինչ զոր ունէր	զոր ինչ ունէր	=
127. 56 ո՛չ ամենեքեան	ո՞չ ամենեքեան	=
128. 56 և արդ	=	արդ

Ch. 14

129. 11 գլուխն նորա	գլուխ նորա	=
130. 19 զժողովուրդն	=	զժողովուրդսն
131. 24 Հողմն	Հողմն	=
132. 28 ի վերայ ջրոցս	ի վերայ ջրոցս	=
133. 33 երկիրպագին	երկիր պագին	=

N° 134-158

Mt 15.16-17.26

Ch. 15

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
134. 16, 17 զո՛ւրք անմխտք էք	=	զո՛ւրք անմխտք էք
135. 17 ո՛չ իմանայք եթէ	=	ո՛չ իմանայք եթէ
136. 31 Համերքն	=	Համերք

Ch. 16

137. 9 չիմանայք և ոչ յիշէք	=	չիմանա՞յք և և ո՞չ յիշէք
138. 10 և ոչ զեւթն	և և ոչ զեւթն	և և ո՞չ զեւթն
139. 15 ցնոսս յիսուս	=	ցնոսս
140. 16 ետ նմա սիմոն	ետ Սիմոն	=
141. 21 չարչարել և անարդելի	=	չարչարելի
142. 2 ոչ խորհիս զու	ոչ խորհիս	=
143. 24 ոք կամիցի	ոք կամի	=
144. 26 անձին իւրում	=	անձին իւրոյ
145. 28 որ աստ	որ աստս	որք աստ
145a. 28 աստ կան	աստս կան	աստ կան
146. 28 տեսանիցեն	=	տեսցեն

Ch. 17

147. 4 և թէ	և թէ	=
148. 5 մինչ զեռ	=	մինչընեռ
149. 9 զտեսիլը զայդ	զտեսիլը	=
150. 12 զի և եղիս	զի եղիս	=
151. 12 զորինչ	զոր ինչ	=
152. 16 թեւր	թիւր	թեւր
153. 19 լիցի ձեզ	լինիցի ձեզ	=
154. 23 և նա ասէ՛	և ասէ	=
155. 19 ոչ իւրք ելանէ	ոչ ելանէ	=
156. 24 յումմէ՞ (id. Lc 12.5)	յումմէ՞	յումմէ՞
157. 24 յումմէ՞... յորդւոց	յումմէ՞... յորդւոց	յումմէ՞... յորդւոց
158. 26 որ ելանէ	որ ելանիցէ	=

N° 159-184

Mt 18.7-20.16

Ch. 18

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
159. 7 վա՞յ աշխարհի	վա՛յ աշխարհի	վա՞յ աշխարհի
160. 8 քան թէ երկուս	քան երկուս	=
161. 8 ոտս ունիցիս	ոտս ունել	=
162. 8 ի հուրն յաւիտենից	ի հուրն յաւիտենա- կան	=
163. 12 երթալցէ	=	երթիցէ
164. 13 յինուոցն	=	ինուոցն
165. 16 ա՛ն... մի ևս	=	առ... մեւս ևւս
166. 16 յերից	երից	=
167. 17 իսկ և թէ նոցա	իսկ եթէ եւ նոցա	=
168. 18 ձեզ զի զոր	ձեզ զոր	=
169. 21 մինչև ցե՞թն	մինչև յե՞թն	մինչև յեւթն
170. 22 յեւթանասնեկին	յեօթանասնեկին	յեւթանասնեկին
171. 23 համար առնել	=	համար առնուլ
172. 24 բեւր	բիւր	բեւր
173. 28 ծառայն եզիտ	ծառայն այն՝ եզիտ	=
174. 28 պարտիս	=	պարտիսդ
175. 33 իսկարդ	իսկ արդ	=

Ch. 19

176. 23 մտցէ մեծատունն	=	մտցէ մեծատուն
177. 28 զերկոտասան ազգ	զերկոտասան ազգն	=

Ch. 20

178. 5 արար այնպէս	արար նոյնպէս	=
179. 6 ասէ ցնոսս	=	ասէ եւ ցնոսս
180. 10 և առին	=	առին
181. 11 զտանուտեռնէն	=	զտանուտեառնէն
182. 12 հասարակո՞րդս	հասարակորդս	=
183. 14 որպէս քեզ	որպէս եւ քեզ	=
184. 16 բազումք են	բազում են	=

N° 185-209

Mt 20.22-22.36

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
185. 22 ըմպելոցն եմ	=	ըմպելոց եմ
186. 22 մկրտելոցն եմ	=	մկրտելոց եմ
187. 23 զոր ես մկրտիմ	=	զոր ես մկրտելոց եմ

Ch. 21

188. 3 առաքէ զնոսա	առաքեսցէ զնոսա	=
189. 5 ի յաւանակի	=	յաւանակի
190. 9 ժողովուրդն	ժողովուրդքն	=
191. 10 դղրդեցաւ	դղրդեցաւ	=
192. 16 չիցէ՛	չիցէ՞	=
193. 16 ձեր՝ եթէ	=	ձեր թէ
194. 16 ստընդիեցաց	=	ստնդիեցաց
195. 26 ունին	ունէին	=
196. 31 յարքայութիւն երկնից	=	յարքայութիւն Աս- տուծոյ
197. 33 ի տար աշխարհ	=	ի տարաշխարհ
198. 41 տացեն նմա	=	տացեն նմա
199. 43 արքայութիւն	=	արքայութիւնն

Ch. 22

200. 16 զաչակերտն	=	զաչակերտս
201. 18 զխորամանգութիւնն	=	զխորամանգութիւն
202. 21 զկայսեր՝ ... զաստու- ծոյ՝ (id. Mc. 12.17)	=	զկայսերն՝ ... զԱս- տուծոյն՝
203. 26 Ե՛ին առ մեզ (id. Mc 15.41; Jn 21.2)	Էին առ մեզ	=
204. 28 ո՞ յր յիւթանցն (erratum?)	ո՞ յր յեթանցն	ո՞ յր յեւթանցն
205. 30 ի յարութեանն	=	ի յարութեան
206. 30 վասն յարութեան	=	վասն յարութեանն
207. 34 պապանձեցոյց	պապանձեցոյց	=
208. 35 միոմն	մի ոմն	=
209. 36 մեծ է	=	է մեծ

N° 210-234

Mt 23.3-24.46

Ch. 23

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
210. 3 զամենայն ինչ որ	=	զամենայն ինչ զոր
211. 13 որոց մտանենն	=	որոց մտանենն
212. 14 mis en note et attribué à Oskan	Omet ce v. et passe au v. 15	V. en note et attribué à «certains» mss. (grecs ou arméniens?)
213. 20 երդուաւ ի նա	երդնու ի նա	=
214. 21 երդուաւ ի նա	երդնու ի նա	=
215. 25 զսկաւառակի	=	զսկաւառակին
216. 34 ի նոցանէ	եւ ի նոցանէ	=
217. 37 զմարգարէս	=	զմարգարէսն
218. 37 զորօրինակ	զոր օրինակ	=
219. 39 եկեալն	=	եկեալ

Ch. 24

220. 2 տեսանիցէ՞ք	տեսանէ՞ք	=
221. 6 զհամբաւս	համբաւս	=
222. 15 զանիչիլի	=	Դանիելի
223. 19. ստըն-տուաց	ստընտուաց	ստնտուաց
224. 24 տայցեն	=	տացեն
225. 24 մինչ	=	մինչեւ
226. 26 ապա թէ ասիցեն	=	ապա եթէ ասիցեն
227. 26 յըլտեմարանս	=	ի շտեմարանս
228. 32 ցըցուիցի	ցը-ցուիցի	ցցուիցի
229. 37 նոյնպէս եղիցի	այնպէս եղիցի	=
230. 43 տանուտէր	=	տանուտէրն
231. 43 սկէր	=	հսկէր
232. 43 զտանն իւրոյ	=	զտան իւրոյ
233. 44 ո՛չ ակնունիցիք	ոչ ակն ունիցիք	=
234. 46 երանի իցի	երանի է	=

N° 235-263

Mt 25.1-26.55

Ch. 25

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
235. 1 <i>փեսայի</i>	<i>փեսային</i>	=
236. 4 <i>առին և ձէթ</i>	<i>առին ձէթ</i>	=
237. 4 <i>ամանօք</i>	=	<i>ամանովք</i>
238. 10 <i>և եկն</i>	<i>եկն</i>	=
239. 13 <i>զժամ</i>	=	<i>զժամն</i>
240. 21, 23 <i>ազնի՛ւ ծառայ՝ բարի՛</i>	<i>ազնիւ, ծառայ բարի</i>	<i>ազնի՛ւ, ծառայ բարի</i>
241. 21 <i>կացուցի</i>	<i>կացուցից</i>	=
242. 21, 23 <i>տեառն քոյ</i>	=	<i>տեառն քո</i>
243. 25 <i>զքանքարս քո</i>	=	<i>զքանքարն քո</i>
244. 26 <i>զիտէիբ թէ</i>	=	<i>զիտէիբ եթէ</i>
245. 34 <i>արքայութիւնն</i>	=	<i>զարքայութիւնն</i>

Ch. 26

246. 6 <i>սիմոնի</i>	=	<i>Սիմոնի</i>
247. 12 <i>զեւղղ</i>	<i>զիւղղ</i>	<i>զեւղղ</i>
248. 14 <i>անուանեալն</i>	=	<i>անուանեալ</i>
249. 18 <i>զդատիկ</i>	=	<i>զդատիկն</i>
250. 22 <i>և սկսան</i>	<i>սկսան</i>	=
251. 22 <i>միթէ ե՛ս իցեմ</i>	<i>մի թէ ե՞ս իցեմ</i>	<i>միթէ ե՞ս իցեմ</i>
252. 24 <i>որպէս գրեալ է</i>	=	<i>որպէս եւ գրեալ է</i>
253. 24 <i>յոյր ձեռս</i>	<i>յոյր ձեռն</i>	=
254. 24 <i>որդին մարդոյ մատ- նեսցի</i>	=	<i>Որդի մարդոյ մատ- նեսցի</i>
255. 25 <i>միթէ ե՛ս իցեմ</i>	<i>միթէ ե՞ս իցեմ</i>	=
256. 34 <i>մինչչև՛</i>	<i>մինչ չեւ</i>	<i>մինչչեւ</i>
257. 36 <i>գեթսամանի</i>	<i>Գեթսամանի</i>	<i>Գեթսամանի</i>
258. 40 <i>ո՛չ կարացէք</i>	<i>ո՞չ կարացէք</i>	=
259. 46 <i>մատնելոց է</i>	=	<i>մատնելոցն է</i>
260. 52 <i>անկցին</i>	<i>անկանիցին</i>	=
261. 54 <i>եթէ այսպէս</i>	=	<i>թէ այսպէս</i>
262. 55 <i>ցամբոխն</i>	=	<i>ցամբոխն</i>
263. 55 <i>ի սկերայ աւազակի</i>	=	<i>ի սկերայ աւազակի՞</i>

N° 264-282

Mt 26.59-28.4

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
264. 59 սպանանիցեն	=	սպանցեն
265. 63 զու ե'ս քրիստոսն	=	զո՞ւ ես ֆրիստոսն
266. 71 նազովրեցւոյ	նազովրացւոյ	Նազովրեցւոյ
267. 73 անդ՝ և ասեն	անդ՝ ասեն	=

Ch. 27

268. 13 պիղատոս	Պիղատոս	=
269. 16 դյեսո՛ւ բարա՛բբայ	դՅեսոու Բարաբբայ	=
270. 17 դյեսո՛ւ բարա՛բբայ	դՅեսո՞ւ Բարաբբայ	դՅեսուու Բարաբբա՞
271. 29 յաջու	=	յաջոյ
272. 31 զքղամիդն կարմիր	զքղամիդն	=
273. 35 զհանդերձսն նորա	=	զհանդերձս նորա
274. 35 և ի վերայ	ի վերայ	=
275. 35 ի մարգարեէն	ի մարգարէէն	=
276. 40 վա՞հ	վա՛հ	=
277. 41 քալրօքն	քալրօքն եւ ծերովք	=
278. 46 է՛ղի, է՛ղի	էլի, էլի	էլի, էլի
279. 46 ղա՛մա	լա՛մա	լամա
280. 54 զչարժումն	զչարժումն	=
281. 57 որ աչակերտեցաւ	=	որ եւ աչակերտեցաւ

Ch. 28

282. 4 գմեռեալս	=	գմեռեալ
-----------------	---	---------

N° 283-307

Mc 1.7-3.35

2. EVANGILE SELON MARC

Ch. 1

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
283. 7 խոնարհել՝ լուծանել	խոնարհել լուծանել	=
284. 16 եղբայր սիմովնի	=	զեղբայր Սիմովնի
285. 19 եղբայր նորա	=	զեղբայր նորա
286. 20 զերեդէոս	Ջերեդէոս	զՋերեդէոս
287. 23 առ դուրսն	=	առ դրունսն
288. 24 եկիր կորուսանել	=	եկիր կորուսանել ^o
289. 24 սուրբն	=	Սուրբը
290. 32 բերին	բերէին	=
291. 33 առ դուրսն	=	առ դրունսն
292. 35 ընդ այդ	ընդ այդն	=
293. 38 զեղաքաղաքսն	զիւղաքաղաքսն	զեղաքաղաքսն
294. 41 ձգեաց ձեռն	ձգեաց զձեռն	=

Ch. 2

295. 2 լու եղև	լուր եղև	=
296. 9 ասել ցանդամալոյծն	ասե ^o լ ցանդամալոյծն	=
297. 16 ուտէք և ըմպէք	=	ուտէ եւ ըմպէ
298. 19 մի եթէ մա ^o րթ... պահե ^o լ	=	միթէ մա ^o րթ... պահել
299. 22 զինի հերու	զինին հերու	=

Ch. 3

300. 1 որոյ ձեռն իւր	=	որոյ ձեռն
301. 4 ոգի մի ապրեցուցա- նել՝	ոգի ^o մի ապրեցու- ցանել	ոգի մի ապրեցուցա- նե ^o լ
302. 5 ձգեա՛	ձգեա	=
303. 5 ձգեաց	ձգեաց	=
304. 10 մինչ դալ	=	մինչեւ դալ
305. 12 որդի աստուծոյ	=	Որդին Աստուծոյ
306. 13 ի լեառն	=	ի լեառնն
307. 35 զի որ առնէ	=	զի որ առնիցէ

N° 308-335

Mc 4.1-6.56

Ch. 4

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
308. 1 <i>ամենայն ժողովուրդքն</i>	<i>ամենայն ժողո- վուրդն</i>	=
309. 3 <i>լսէ՛ք ահաւասիկ</i>	<i>լսէ՛ք, ահաւասիկ</i>	<i>լսէք. ահաւասիկ</i>
310. 13 <i>ո՛չ գիտէք</i>	<i>ո՞չ գիտէք</i>	=
311. 21 <i>մի եթէ՛ գա՛յ</i>	<i>մի եթէ՛ գա՞յ</i>	<i>միթէ՛ գա՞յ</i>
312. 26 <i>յերկրի</i>	<i>յերկիր</i>	=
313. 28 <i>ցորեան ատոք</i>	=	<i>ցորեանն ատոք</i>
314. 35 <i>յաւուր յայնմիկ</i>	=	<i>յաւուրն յայնմիկ</i>
315. 37 <i>գրե թէ</i>	<i>գրեթէ</i>	=
316. 38 <i>վարդապետ</i>	<i>վարդապետ</i>	=
317. 38 <i>ո՛չ ինչ է</i>	<i>ո՞չ ինչ է</i>	<i>ոչի՞նչ է</i>
318. 40 <i>չե՛ւ եւ</i>	<i>չեւ եւ</i>	<i>չե՞ւ եւ</i>
319. 40 <i>երկեւղ</i>	<i>երկիրղ</i>	<i>երկեւղ</i>

Ch. 5

320. 3 <i>բնակութիւնն</i>	=	<i>բնակութիւն</i>
321. 4 <i>ոտնկապովք</i>	<i>ոտնկապօք</i>	=
322. 9 <i>ասէր</i>	=	<i>ասէ</i>
323. 9 <i>է անուն իմ</i>	<i>անուն է իմ</i>	=
324. 11 <i>խողից</i>	=	<i>խողից</i>
325. 13 <i>այսքն պիղծ</i>	<i>այսքն պիղծք</i>	=
326. 15 <i>չլեզոնն</i>	=	<i>չլէզոնն</i>
327. 22 <i>իբրեւ</i>	=	<i>եւ իբրեւ</i>

Ch. 6

328. 3 <i>քորք զորա</i>	=	<i>քորք զորա</i>
329. 10 <i>օթեվանս</i>	=	<i>օթեւանս</i>
330. 16 <i>սա՛ է՛ նա յարեաւ</i>	<i>սա է, նա յարեաւ</i>	<i>սա է նա, յարեաւ</i>
331. 17 <i>քանզի նա</i>	=	<i>զի նա</i>
332. 29 <i>զմարմինն</i>	=	<i>զմարմին նորա</i>
333. 36 <i>ինչ ուտել</i>	=	<i>ուտել ինչ</i>
334. 37 <i>պնեսցուք</i>	=	<i>պնեսցո՞ւք</i>
335. 56 <i>որք... մերձեցանն</i>	=	<i>որ... մերձեցանն</i>

N° 336-363

Mc 7.2-9.49

Ch. 7

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
336. 2 յաչակեբրտացն անտի	=	յաչակեբրտաց անտի
337. 2 այս ինքն է	=	այսինքն է
338. 3 հրէայք	Հրեայք	=
339. 11 չառնել ինչ	=	առնել ինչ
340. 18 այդպէս	ա՞յդպէս	=
341. 18 անմիտք էք	=	անմիտ էք
342. 18 ո՛չ իմանայք	ո՞չ իմանայք	=
343. 22 զիջութիւն	=	զիջութիւնք
344. 32 աղաչեցին	=	աղաչէին
345. 34 յոգոց	=	յոգւոց

Ch. 8

346. 9 որք կերանն	=	որ կերանն
347. 10 նոյնժամայն	=	նոյն ժամայն
348. 14 բայց մի նկանակ	բայց միայն մի նկա- նակ	=
349. 17 ո՛չ իմանայք և ո՛չ	=	ո՞չ իմանայք եւ ո՞չ
350. 17 ապշութիւն	=	ապշութի՞ւն
351. 18 ոչ տեսանէք	=	ո՞չ տեսանէք
352. 18 ոչ լսէք	=	ո՞չ լսէք
353. 18 ոչ իմանայք	=	ո՞չ իմանայք
354. 18 ոչ յիշէք	=	ո՞չ յիշէք
355. 20 և քանի՞	=	քանի՞
356. 27 փիլիսոսայ	Փիլիսոսայ	=
357. 30 զի ումեք մի՛	զի մի՛ ումեք	=
358. 38 որք	որք	=

Ch. 9

359. 20 յորմէ՛հետէ	=	յորմէ՛ հետէ
360. 22 եթէ կարող ես	=	թէ՛ կարող ես
361. 36 և որ զիս ընդունի	=	եւ որ զիսն ընդունիցի
362. 42 խեղ ի կեանսն յաւի- տենից մտանել	=	խեղ մտանել ի կեանսն յաւիտենից
363. 49 եթէ՛ աղն	եւ եթէ՛ աղն	=

N° 364-387

Mc 10.5-12.4

Ch. 10

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
364. 5 <i>դրեաց</i>	=	<i>դրեաց ձեզ</i>
365. 18 <i>մի աստուած հայր</i>	<i>մի Աստուած</i>	=
366. 21 <i>պակաւս է ի քէն</i>	=	<i>պակասէ ի քէն</i>
367. 23 <i>զիա՞րդ զժուարին է</i>	=	<i>զիա՞րդ զժուարին է</i>
368. 24 <i>ո՞րչափ</i>	<i>ո՞րչափ</i>	=
369. 27 <i>առ ի յաստուծոյ</i>	=	<i>առ յԱստուծոյ</i>
370. 30 <i>և մայրս (erratum?)</i>	<i>եւ մարս</i>	=
371. 38 <i>զմկրտութիւնն՝ զոր ես մկրտելոցն եմ մկրտել</i>	<i>զմկրտութիւնն մկրտ- տել՝ զոր ես մկրտ- տելոցն եմ</i>	=
372. 40 <i>որոց տունալ վրցէ</i>	<i>որոց պատրաստեալ իցէ</i>	=
373. 44 <i>ձեր ամենեցուն</i>	<i>ամենեցուն</i>	=

Ch. 11

374. 2 <i>նոյն ժամայն</i>	=	<i>նոյնժամայն</i>
375. 3 <i>ասասցէ զձեզ</i>	<i>ասասցէ ձեզ</i>	=
376. 3 <i>ասասջիբ՝ թէ</i>	=	<i>ասասսջիբ եթէ</i>
377. 5 <i>զի՞՞ գործէք՝ զի՞</i>	<i>զի՞՞ գործէք՝ զի՞</i>	=
378. 17 <i>ուսուցանէր</i>	=	<i>եւ ուսուցանէր</i>
379. 17 <i>և ասէր</i>	=	<i>եւ ասէր ցնոսս</i>
380. 17 <i>տունդ իմ տուն</i>	=	<i>տուն իմ տուն</i>
381. 24 <i>զամենայն ինչ</i>	<i>ամենայն ինչ</i>	=
382. 24 <i>թէ առնուք</i>	<i>թէ առնուցուք</i>	=
383. 26 V. mis en note et attribué à Oskan	Passage du v. 25 à 27	V. mis dans le texte sans aucune note
384. 27 <i>ի յերուսաղէմ</i>	<i>յերուսաղէմ</i>	=

Ch. 12

385. 1 <i>հընձան</i>	=	<i>հնձան</i>
386. 4 <i>առաքեաց</i>	=	<i>առաքեաց առ նոսս</i>
387. 4 <i>ա՛յլ ծառայ</i>	<i>ա՛յլ ծառայ</i>	=

N° 388-415

Mc 12.7-14.32

Bible de 1805 (Z)	Bible de 1860 (B)	Bible de 1895 (G)
388. 7 տեսին զնա զի	=	տեսին զնա թէ
389. 7 զարյր	=	զարյ
390. 10 ոչ զգէի՞րն	ո՞չ զգէի՞րն	=
391. 24 ոչէ գիտէք	ոչ գիտէք	=
392. 24 զգօրութիւնն	զգօրութիւնն	=
393. 26 մովսիսի, ի մորենւոջն	Մովսիսի՝ ի մորեն- ւոջն	Մովսիսի ի մորեն- ւոջն
394. 26 և սստուած իսահակայ	Աստուած Իսահակայ	=
395. 34 յարքայութենէ	յարքայութենէն	=
396. 34 հարցանել զնա	հարցանել ցնա	=
397. 41 տեսանէր զիա՛րդ	=	տեսանէր թէ զիա՛րդ

Ch. 13

398. 7 վատարած	=	վատարածն
399. 19 իսկզբանէ մինչև	ի սկզբանէ արարա- ծոց մինչև	=
400. 19 մի՛ այլ լիցի	մի՛ այլ լիցին	մի՛ այլ լիցի
401. 34 տացէ	=	տացէ

Ch. 14

402. 2 ժողովրդեանն	=	ի ժողովրդեանն
403. 4 ընդէ՞ր է	ընդէ՞ր եղև	=
404. 8 խնդեաց	խնկեաց	=
405. 11 նմա տալ	տալ նմա	=
406. 13 ի քարաքն	=	ի քարաք
407. 14 իջևականքն (id. Lc 2.7)	=	իջևանքն
408. 19 մի թէ ե՞ս իցեմ	=	մի՞թէ ե՞ս իցեմ
409. 19 մեան՝ մի թէ՛ ե՛ս	միւսն՝ մի թէ ե՞ս	մեան՝ մի՞թէ ե՞ս
410. 21 յոյր ձեռս	=	յոյր ձեռն
411. 21 եթէ չէր իսկ	=	թէ չէր իսկ
412. 21 որդի	=	որդի
413. 23 ետ նոցա	=	և ետ նոցա
414. 30 ուրացես (id. 72)	=	ուրացիս
415. 32 պեսեմանի	Գեթսեմանի	Գեթսեմանի

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

1805, 1860 եւ 1895 ԹԹ. ՏՊԱԳՐՈՒԱԾ ԱԻԵՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ
ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿՆԵՐԸ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Նշուած տարիներուն յաջորդաբար Հ. Յովհաննէս Չօհրապեանի, Հ. Արսէն Բազրատունիի եւ Մատաթիա Գարազաշեանի խմբադրութեամբ լոյս տեսած եւ հոս համառօտ նկարագրուած Ս. Գիրքերու Աւետարաններուն մէջ նկատելի են բնագրային բազմաթիւ տարբերակներ, մօտ 950: Ամէն մէկ աւետարանի տարբերակներն ստորեւ նշուած են երեք սիւնակներու մէջ, որոնցմէ Կրկրորդին կամ երրորդին (—) —ը նշան է ընթերցուածի նոյնութեան: Նկատի չեն առնուած բացայայտ վրէպակները (մեծ մասամբ առաջին հրատարակութեան մէջ), գլխազիրներու, կէտադրութեան եւ քանի մը տեղամարներու տարբերութիւնները: Կրկնուող տարբերութիւնները մէկ անգամ են հաշուի առնուած, եւ բոլորին ընդհանուր ցանկը միւսներուն կը նախորդէ: Ամենավերջը ցանկերու մէջ ամփոփուած են 1805 եւ 1880 թթ. տպագիրներուն աւետարանական տարբերակներն ըստ ուղղադրութեան, —Ա եւ —Ա յօդերու գործածութեան, զերականութեան, բառապաշարի եւ բնագրի, կէտադրական եւ առողանական նշաններու, բառակարգի եւ ձջատակերը ղետեղուած մի քանի տուներու: Ամենավերջին տախտակին մէջ ամփոփուած են երեք տպագիրներու տարբերութիւններն ու նոյնութիւնները: Երկու տախտակներու մէջ ալ թիւերը կը յղեն տարբերցուածներու թիւերուն:

Հեղինակը յուսով է, որ կատարուած աշխատանքը կարող է համակողմանիօրէն օգտակար ըլլալ: